

ЕКОНОМІКА І ОРГАНІЗАЦІЯ

УДК: 334.012.64:330.341.1

*Азьмук Н.А.,
к.е.н., заступник директора,
Черкаський державний бізнес-коледж*

МАЛІ ПІДПРИЄМСТВА ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ: СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Проаналізовано стан та динаміку розвитку малих підприємств у Черкаській області. Визначено тенденції розвитку цього сектору економіки в регіоні. Обґрунтовано основні напрямки активізації розвитку малих підприємств у Черкаській області.

Ключові слова: *мале підприємство, економічна криза, демократизація економіки, соціальна справедливість, бізнес, фінансування, стимулювання, інвестиції.*

ВСТУП

Розвиток і підтримка малого підприємництва є одним із головних шляхів подолання соціальної та економічної кризи. Мале підприємництво є запорукою демократизації економіки та суспільного життя, чинником підтримання соціальної справедливості в суспільстві, створює можливості для працевлаштування широких верств населення, формує новий соціальний прошарок підприємців-власників. За рахунок мобільності і гнучкості малі підприємства швидко пристосовуються до змін зовнішнього середовища, оперативно здійснюють виробництво малими партіями, мають невисокі експлуатаційні витрати, здійснюють пошук нетрадиційних рішень. Європейська Хартія малих підприємств визначає: «Малі підприємства - це основа європейської економіки. Вони є ключовим джерелом робочих місць і благодатним ґрунтом для бізнесових ідей. Зусилля Європи з відкриття нової економіки матимуть успіх, тільки якщо малий бізнес буде висунутий на перше місце в порядку денному» [1].

В Україні не зважаючи на те, що державна підтримка малого підприємництва визнана одним із пріоритетів державної політики, малі підприємства розвиваються в складних умовах та стикаються з безліччю проблем. Важливою умовою активізації розвитку цього сектору економіки має стати зміщення акцентів з загальнодержавного

рівня управління розвитком малого підприємництва на регіональний. Це вимагає розробки та обґрунтування напрямків активізації розвитку малих підприємств на регіональному рівні.

Проблеми розвитку малого підприємництва отримали широке висвітлення як у зарубіжних, так і вітчизняних наукових працях. Для розуміння сучасних тенденцій і проблем розвитку малого підприємництва велике теоретичне і методологічне значення мають роботи Варналія З.С. [9], Воротиної Л.І. [10], Жаліло Я.А. [11], Ляпіна Д.В., Ляпіної К.М. [11], та багато інших.

Разом з тим, недостатньо розробленими залишаються питання дослідження стану та динаміки розвитку малих підприємств на регіональному рівні, визначення факторів впливу на рівень їх розвитку та розроблення пропозицій щодо активізації та підвищення ефективності цього сектору економіки.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою дослідження є обґрунтування напрямків активізації розвитку малих підприємств у Черкаській області на підставі результатів проведеного аналізу.

Основними завданнями даного дослідження є:

- проаналізувати стан та динаміку розвитку малих підприємств у Черкаській області;
- виокремити тенденції розвитку малого бізнесу в регіоні;
- обґрунтувати основні напрямки активізації розвитку малих підприємств у Черкаській області.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сектору малого підприємництва належить важлива роль у забезпеченні макроекономічної стабільності та інноваційного зростання, підвищенні продуктивної зайнятості населення і послабленні соціальної напруги. Становлення і розвиток малого підприємництва має свою специфіку на регіональному рівні, що пояснюється особливостями того чи іншого регіону, а саме його господарською структурою, наявними ресурсами, рівнем розвитку інфраструктури.

Для оцінювання рівня розвитку малого підприємництва Черкаської області проаналізуємо декілька відносних показників, табл.

1.

Таблиця 1

**Порівняльна характеристика рівня розвитку малих підприємств
по Україні і в Черкаській області за 2000- 2007 рр. [2,3,4]**

Показники	Україна			Черкаська обл.		
	2000	2003	2007	2000	2003	2007
Кількість малих підприємств, у розрахунку на 10 тис. осіб населення, одиниць	44	57	77	35	42	48
Частка малих підприємств які реалізували продукцію (роботи, послуги) до кількості зареєстрованих підприємств	75,2	73,4	67,1	73,0	76,2	71,7
Частка найманих працівників на МП у загальній кількості найманих працівників на суб'єктах підприємства	15,1	20,9	18,4	8,4	21,1	20,0
Рівень зайнятості на малих підприємствах до кількості населення у працездатному віці,	6,0	7,0	6,0	x	6,6	5,0
Частка малих підприємств у загальному обсязі реалізованої продукції, робіт, послуг	8,1	6,6	4,4	7,3	11,5	7,8

Питома вага структур малого бізнесу в провідних країнах з ринковою економікою на 10 тис. населення станом на 01.01.2006 р. становила: США – 740, Японія – 560, Німеччина – 430, Італія – 720, Великобританія – 460, а Україна – 77. зазначені дані вказують на те, що наша країна значно відстає від стандартів розвинутих країн, у яких на малий бізнес припадає 50% всіх зайнятих та його частка у ВВП складає 50-60% [6, с.56].

Аналіз динаміки розвитку малих підприємств в Україні за 2000-2007р. свідчить про наявність негативних тенденцій, пов'язаних зі зниженням ефективності функціонування цього сектору економіки практично за всіма показниками. Значення показника кількість малих на 10000 осіб у Черкаській області значно нижче середнього по країні, за яким область у 2007р. займає 19 позицію у загальному рейтингу регіонів України. Зазначимо, що за часткою малих підприємств, які фактично здійснювали підприємницьку діяльність, тобто реалізовували продукцію та надавали послуги, область посідає 3 місце із показником 71,7% при середньому в Україні - 67,1%. Разом з тим, Черкаська область хоч і має значно більшу частку малих підприємств у загальних обсягах реалізованої продукції (робіт, послуг) ніж в середньому в Україні, проте займає тільки 14 позицію. За рівнем зайнятості на малих підприємствах область обіймає 18 місце із значенням 5,0%. Таким чином, Черкаська область за рівнем розвитку малих підприємств належить до регіонів-аутсайдерів.

В динаміці з 2000р по 2007р. показники розвитку малих підприємств у Черкаській області відбивають загальні тенденції, які мають місце в економіці України. А саме: при збільшенні кількості малих підприємств спостерігається зниження ефективності

функціонування цього сектору економіки (зменшення частки малих підприємств у загальному обсязі реалізованої продукції, найманих працівників, частки підприємств, що випускали продукцію).

Структура малих підприємств за видами діяльності за останні роки практично не змінилася, табл. 2 [2,3,4].

Таблиця 2

**Розподіл малих підприємств України та Черкаської області
за економічними видами діяльності**

Види економічної діяльності	Частка малих підприємств в % за							
	2000 р.				2007 р.			
	Україна		Черкаська обл.		Україна		Черкаська обл.	
	кіл-ть МП	чисел. прац	кіл-ть МП	чисел. прац	кіл-ть МП	чисел. прац	кіл-ть МП	чисел. прац
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	3,6	6,5	5,2	8,1	4,8	8,0	10,6	14,4
Промисловість	15,8	21,2	17,5	23,9	13,8	18,8	15,7	21,4
Будівництво	8,4	11,6	10,1	15,9	11,1	11,6	12,7	12,3
Оптова та роздрібна торгівля, включаючи торгівлю транспортними засобами та послугами з їх реалізації	46,4	33,5	46,0	30,3	32,0	19,5	29,6	18,0
Готелі та ресторани	3,5	4,1	2,1	2,7	3,2	4,1	2,1	2,6
Транспорт та зв'язок	3,9	4,5	2,8	3,4	5,1	6,0	4,5	5,6
Операції з нерухомістю, здаванням під найм та послуги користувачам	12,1	10,6	10,4	8,7	23,3	23,5	17,7	17,2
Інші види діяльності	6,3	8,0	5,9	7,0	6,7	8,5	7,1	8,5
Всього	100	100	100	100	100	100	100	100

Аналіз наведених даних по Україні свідчить, що діяльність у сфері торгівлі залишається найбільш привабливою. Разом з тим, відбувається зменшення частки торговельних підприємств на 35% з подальшою переорієнтацією на інші сфери ринкових послуг та виробництва. При цьому зростає частка підприємств, які здійснюють операції з нерухомістю, здаванням під найм та послуги користувачам майже вдвічі, у сфері будівництва на 32%. Малі підприємства розглядають як важливий чинник вирішення питань зайнятості. Найбільша чисельність працюючих припадає на операції з нерухомістю, здаванням під найм та послуги користувачам, торгівлю, промисловість. З 2000р. по 2007р. значно збільшилася частка працюючих у сфері послуг з нерухомістю, здаванням під найм та послуги користувачам в 2,2 рази, разом з тим, скоротилась у сфері торгівлі на 41,8%, промисловості на 11,3 %.

Для Черкаської області характерним є значно більша частка кількості малих підприємств та зайнятих у сільському господарстві, що перевищує середній рівень по Україні більше ніж в 2 рази. Це пояснюється сільськогосподарською спеціалізацією Черкаського регіону. Найбільша частка працюючих на малих підприємствах Черкаської області припадає на промисловість (21,4%), торгівлю (18,3%), операції з нерухомістю (17,2%), сільське господарство (14,4%), будівництво (12,3%). В динаміці з 2000 р. по 2007 р. у Черкаській області значно збільшується частка працюючих у таких галузях: сільське господарство на 80%, операції з нерухомістю на 98% при одночасному зниженні на 59,4% зайнятих у сфері торгівлі. Це свідчить про переорієнтацію малих підприємств із комерційних галузей в сфери надання послуг та виробництва. Тобто, можна казати про поступову оптимізацію галузевої структури малих підприємств.

Результати проведеного дослідження дозволяють визначити тенденції розвитку малих підприємств у Черкаській області. До позитивних слід віднести: по-перше, постійне збільшення кількості малих підприємств; по-друге, значно більша частка малих підприємств у загальному обсязі реалізованої продукції, робіт, послуг у Черкаській області, ніж в середньому по Україні; по-третє, поступова оптимізація галузевої структури малих підприємств.

Для подальшого розвитку малих підприємств у Черкаській області необхідно подолати негативні тенденції їх функціонування. До яких належать: по-перше, значне відставання області за показником кількість малих підприємств у розрахунку на 10000 осіб населення, незважаючи на постійне збільшення кількості малих підприємств; по-друге, наявність значної частки підприємств, що фактично не діють; по-третє, зменшення частки найманих працівників на малих підприємствах; по-четверте, зменшення частки малих, у загальному обсязі реалізованої продукції, робіт, послуг. Таким чином, потенціал малих підприємств у Черкаській області залишається нереалізований.

Підкреслимо, що малий бізнес – це насамперед справа регіону. По-перше, велика частина малих підприємств орієнтована на місцевий ринок. По-друге, розширення масштабу малого бізнесу сприятиме створенню нових робочих місць, тим самим полегшуючи прес безробіття в даній місцевості. По-третє, пропорційно росту кількості малих підприємств і збільшення обсягів виробництва зростають податкові надходження в місцевий бюджет.

Державна політика підтримки малого підприємництва відбувається шляхом реалізації регіональних та місцевих програм, які передбачають: впорядкування нормативно-правового регулювання підприємницької діяльності; фінансово-кредитну та інвестиційну підтримку малого бізнесу; ресурсне та інформаційне забезпечення;

розвиток інфраструктури підтримки підприємництва; удосконалення системи підготовки та перепідготовки кадрів для цього сектору економіки.

Основним засобом управління розвитком малого підприємництва на рівні області є регіональна програма. Ефективність впровадження програмних заходів багато в чому залежить від стабільності їх фінансування. Аналіз виконання регіональних програм за останні роки свідчить про посилення фінансового забезпечення регіональних програм та збільшення кількості регіонів, що фінансують регіональні програми з місцевих бюджетів. Так, у 2000р. відповідні програми фінансувались у тому із місцевого бюджету тільки в 13 регіонах на загальну суму 1,89 млн. грн., а у 2006р. – бюджетне фінансування здійснювалося у всіх регіонах на суму 57,61 млн. грн. Проте, у 2007р. порівняно з 2006р. фінансування заходів регіональних програм було зменшено майже на 10 млн. грн. і становило 47,64 млн. грн. [7, с. 3]. Це пояснюється зменшенням обсягу фінансування заходів регіональних програм у Запорізькій, Івано-Франківській, Кіровоградській, Луганській, Одеській, Хмельницькій, Черкаській областях та м. Київ. Крім того, існують значні диспропорції в обсягах фінансової підтримки у регіональному розрізі. Зокрема, у 2007р. найменшу суму коштів з місцевого бюджету на підтримку розвитку малого підприємництва було профінансовано в Київській області – 39,5 тис. грн. з запланованих 200 тис. грн., найбільшу в м. Київ – 37,3 млн. грн., АР Крим – 1458,4 тис. грн., Вінницька область – 1040 тис. грн.. Також, диспропорційність фінансування виявляється і у відносних показниках. Так, значення показника, який характеризує відношення суми бюджетного фінансування до кількості малих підприємств коливається від 655,21 грн. в м. Київ до 14,67 грн. у Закарпатській області та 3,54 грн. у Київській області.

Аналіз структури фактичного фінансування заходів регіональних програм у 2007р. свідчить, що найбільша частка (72,50%) припадає на часткове відшкодування відсоткових ставок за кредитами, що надаються суб'єктам малого та середнього бізнесу для реалізації інвестиційних проектів за рахунок бюджетних асигнувань [7, с. 4]. Разом з тим, тільки 16 регіонів із 27 здійснювали компенсаційні виплати. Так, найбільші компенсації отримали підприємці м. Києва – 35,59млн. грн., АР Крим – 1,2 млн. грн., Вінницької області – 700 тис. грн.

Необхідною умовою активізації розвитку підприємництва є сприяння розвитку ринкової інфраструктури в регіонах. Зазначимо, що 2007р. характеризується збільшенням кількості об'єктів інфраструктури, а саме: бізнес-центрів на 23 од., бізнес-інкубаторів на 2 од., технопарків на 6 од., лізингових центрів на 108 од., кредитних

спілок на 413 од., фондів підтримки підприємництва на 38 од. [7, с. 14]. Проте, частка коштів на створення об'єктів інфраструктури підтримки підприємств малого бізнесу складає тільки 5,2%. Із 27 регіонів більше половини, а саме 15 не спрямовували на ці заходи жодної гривни.

Інноваційна діяльність є однією з головних умов створення конкурентного середовища. Слід зазначити, що тільки 4 області в рамках регіональних програм підтримали інноваційні проекти. Частка інноваційних проектів у 2007р. в загальній кількості підтриманих бізнес-проектів становить лише 0,2%. Результати аналізу виконання регіональних програм свідчать про зниження обсягів фінансування у 2007 р. у порівнянні з попереднім роком, значну диференціацію фінансування у регіональному розрізі, несвоєчасність розробки і затвердження програм в багатьох регіонах і затримку їх фінансування.

Що стосується Черкаської області, то Регіональну програму розвитку малого підприємництва на 2007-2008рр. затверджено із значним запізненням у листопаді 2007р. Це призвело до значного скорочення часу на реалізацію програмних заходів. Впродовж 2007р. 22 суб'єкти малого та середнього бізнесу отримали фінансову підтримку за рахунок коштів місцевих бюджетів на суму 421,6 тис. грн., з них 200 тис. грн. – з обласного бюджету. Крім того, за рахунок рефінансування Регіональним фондом підтримки підприємництва профінансовано 23 бізнес-проекти на загальну суму 726,5 тис. грн. Разом з тим, не профінансовано жодного інноваційного бізнес-проекту.

Стан та ефективність функціонування об'єктів інфраструктури є одним із визначальних чинників розвитку підприємництва в регіоні, а також важливим критерієм відношення місцевої влади до цього сектору економіки. Проте, в Черкаській області не було профінансовано створення жодного об'єкту інфраструктури підтримки малого підприємництва. Таким чином, основними недоліками реалізації програмних заходів в Черкаській області є: несвоєчасне затвердження регіональної програми, недостатній і несвоєчасний обсяг фінансування, відсутність фінансування у розвиток інфраструктури та відсутність фінансової підтримки інноваційних проектів.

Вирішення зазначених проблем потрібно здійснювати за відповідними рівнями регулювання розвитку малого підприємництва: державним, регіональним, місцевим. З метою активізації розвитку малого підприємництва необхідно на державному рівні нормативно визначити рекомендовані обсяги видатків місцевих бюджетів на реалізацію регіональних програм розвитку підприємництва в розмірі не менше 0,5% річних доходів відповідних бюджетів. Це дозволить в значній мірі збільшити обсяги фінансування програмних заходів.

На рівні Черкаської області в першу чергу, необхідно вирішити питання своєчасного внесення змін до регіональної програми та її

належне фінансування. Крім того, одним з головних завдань регіону має стати сприяння розвитку та удосконалення існуючої інфраструктури підтримки малого підприємництва. Оскільки, активізація розвитку малих підприємств потребує забезпечення мережею установ, які надають фінансово-кредитну, організаційно-технічну, навчальну та інформаційно-консультативну допомогу. Недостатній рівень розвитку інфраструктури та низька її ефективність впливає на рівень доступності їх послуг для суб'єктів малого бізнесу. Основними причинами відсутності системності у формуванні мережі інфраструктури в Черкаській області є по-перше, незадовільний стан фінансування цього напрямку регіональної програми; по-друге, відсутність координуючої ролі відповідних органів влади, що негативно відображається на рівномірності розміщення об'єктів інфраструктури в межах області.

Окремої уваги потребує підтримка інноваційних малих підприємств. Зазначимо, що саме ця частина підприємств забезпечують конкурентну перевагу вітчизняних малих підприємств в умовах глобальної конкуренції. Зазначимо, що в довгостроковій перспективі підвищувати рівень життя населення можливо тільки за рахунок технологічних інновацій. У 2007-2008 роках область посіла останнє, 12-е місце, в рейтингу конкурентоспроможності 12-ти регіонів України та 93 місце в глобальному рейтингу конкурентоспроможності країн, відразу ж після Боснії та Герцеговини, випереджаючи Вірменію [8]. Черкаська область найменш конкурентоспроможна серед досліджуваних регіонів України. Загалом така оцінка пов'язана з низьким рівнем інституційного розвитку області, інфраструктури і бізнесу. Вирішення цієї проблеми в Черкаській області потребує переорієнтування інвестиційних потоків і регіональних замовлень в інноваційну сферу малого підприємництва.

Місцеві органи влади мають удосконалити структуру фінансування регіональних програм розвитку, що дозволить спрямовувати інвестиційні потоки в першу чергу на вирішення першочергових завдань міста.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного дослідження дозволили визначити наступні тенденції розвитку малих підприємств в Черкаській області. По-перше, при збільшенні кількості малих підприємств відбувається підвищення ефективності їх діяльності за рахунок конкуренції. По-друге, значною залишається частка підприємств, які з різних причин не працюють. По-третє, відбувається поступова оптимізація галузевої структури за рахунок переорієнтації малих підприємств із комерційної сфери в галузь надання послуг, будівництво. Вирішенню багатьох

проблемних питань розвитку малих підприємств має слугувати Регіональна програма розвитку малого підприємництва. У Черкаській області основними напрямками активізації розвитку малих підприємств мають стати:

- забезпечення своєчасного та належного рівня бюджетного фінансування програмних заходів,
- стимулювання розвитку досконалої інфраструктури,
- аналіз стану та проблем розвитку малого підприємництва в регіоні шляхом проведення нарад, «круглих столів», суб'єктів малого підприємництва,
- залучення до розробки та реалізації заходів, спрямованих на розвиток підприємницької діяльності громадських організацій підприємців;
- забезпечення захисту прав та інтересів суб'єктів підприємництва шляхом консультаційної та інформаційної допомоги, оперативного розгляду заяв, звернень та скарг суб'єктів підприємництва;
- проведення семінарів для суб'єктів малого підприємництва – фізичних та юридичних осіб;
- висвітлення у місцевих засобах масової інформації (преса, радіо) матеріалів щодо роз'яснень податкового та іншого законодавства..

Запровадження запропонованих заходів дозволить активізувати розвиток малих підприємств в Україні та Черкаській області зокрема.

SUMMARY

The state and dynamics of small enterprises' development in Cherkasy region have been analyzed in the article. The tendencies of this economic field development in the region have been determined. The directions of intensification of small enterprises in Cherkasy region have been proved.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Європейська хартія для малих підприємств - http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_860
2. Діяльність малих підприємств Черкаської області у 2007 р. Статистичний збірник. – Черкаси, 2008. – 177 с.
3. Діяльність малих підприємств у 2007 році. Експрес-випуск. від 14.07.2008 р. № 163.
4. Про розвиток малого підприємництва в Україні у 2007 році. Експрес-випуск від 11.09.2008 р. - № 213.
5. Гетало В.П. Інноваційні зміни в системі підготовки бакалаврів з менеджменту як умова прискорення процесу малого бізнесу. //ІІ Всеукраїнська міждисциплінарна науково-практична конференція «Бар'єри і можливості розвитку малого та середнього бізнесу в Україні». - С. 50-52.
6. Горбань С.Ф., Чумак О.В. Роль і місце середнього класу в соціальній структурі України. //ІІІ Всеукраїнська міждисциплінарна науково-практична конференція: Бар'єри і можливості розвитку малого та середнього бізнесу в Україні. - С. 54-57.
7. Аналітична довідка Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва до Комітетських слухань на тему: Державна політика щодо підтримки малого підприємництва в Україні. від 2.06.2008р – Київ. - С.1-14.
8. Основні положення Звіту про конкурентоспроможність України 2008: Назустріч економічному зростанню та процвітанню.-http://www.feg.org.ua/docs/final_ua.pdf.
9. Варналій З.С. Мале підприємництво: основи теорії і практики. – КНУ ім. Шевченка, 2003. – 213 с.
10. Воротіна Л.І., Воротін В.С., Мартинюк Л.А., Черняк Т.В. Малий бізнес та підприємництво в ринкових умовах господарювання: Навчальний посіб. / Л.І. Воротіна (ред.) – К.: вид-во Європейського ун-ту, 2004. – 124 с.
11. Жаліло Я.А., Акімова І.М., Ляпін Д.В., Ляпіна М., Осовий Г.В. Економічний діалог: партнерство заради прогресу / Я.А. Жаліло (відп. ред.) – К.: НІСД, 2007. – 124 с.